

สินไซ : หลักสูตรท้องถิ่นและกลไกอำนาจของ การสร้างชุดระเบียบวินัยทางสังคม¹

Sinsai: A Local Knowledge Curriculum and Mechanism of Power in Constructing Social Discipline

พันธุ์ทิพย์ ตาทอง^{a*} และ จักรพันธ์ ชัดชุ่มแสง^b

Puntip Tathong^{a*} and Jaggapan Cadchumsang^b

^{ab}*Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University,
Khon Kaen 40002, Thailand*

^{*}*Corresponding author. Email: tpuntip02@gmail.com*

Abstract

The aim of this paper is to examine the training of students in public schools affiliated with Khon Kaen Municipality (KKM) through a “good citizenship” discipline using a specific curriculum based on the locally popular *Sinsai* epic. The data used in this paper were drawn from qualitative research conducted from June to November, 2013. Data collection techniques included participant and non-participant observation as well as in-depth interviews. Key informants were the teachers who had participated in drafting this curriculum. The research suggests that the teachers, who were assigned to instill the discipline determined by the KKM, have attempted to apply this curriculum in teaching courses from kindergarten to secondary education levels. By employing the knowledge in *Sinsai* as a mechanism of power, the teachers make their students aware of acceptable and unacceptable speech and behavior. The application of the *Sinsai*-based local knowledge curriculum, therefore, clearly reflects the politics of constructing a discipline of good citizenship, which is emphasized more than making the students proud of their local culture.

Keywords: Local knowledge curriculum, social discipline, discursive practice, *Sinsai*

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “สินไซ: การสร้างความหมายใหม่ให้กับวรรณกรรมท้องถิ่นในขอนแก่น” หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการ พัฒนา ได้รับทุนสนับสนุนจากศูนย์วิจัยพหุวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างระเบียบวินัยการเป็นพลเมืองที่ดีผ่านหลักสูตรท้องถิ่นสินไชของโรงเรียนในสังกัดเทศบาลนครขอนแก่น ข้อมูลที่ใช้ในบทความนี้ได้จากงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม รวมถึงการสัมภาษณ์เชิงลึกในระหว่างเดือนมิถุนายน-พฤศจิกายน พ.ศ. 2556 ผู้ให้ข้อมูลหลักคือคณะครูที่เข้าร่วมร่างหลักสูตรท้องถิ่นกับเทศบาลนครขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่า เมื่อกลุ่มครูเหล่านี้ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่สร้างวินัยตามค่านิยมของเทศบาลนครขอนแก่น ได้พยายามนำชุดความรู้หลักสูตรดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนรายวิชาของตนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลจนถึงระดับมัธยมศึกษา เพื่อเป็นการปลูกฝังระเบียบวินัยอันพึงประสงค์ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนในอนาคต กลุ่มครูดังกล่าวจึงเปรียบเสมือนผู้กำหนดการรับรู้ให้กับเด็กนักเรียนว่าสิ่งใดพูดหรือกระทำแล้วเป็นที่ยอมรับหรือไม่ถูกยอมรับ โดยอาศัยชุดความรู้เรื่องสินไชเป็นกลไกการทำงานของอำนาจ ดังนั้นการประยุกต์ใช้หลักสูตรท้องถิ่นสินไชในเมืองขอนแก่นจึงสะท้อนถึงการเมืองเรื่องระเบียบวินัยของความเป็นพลเมืองที่ดี ซึ่งอยู่นอกระยะของการทำให้เด็กและเยาวชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน

คำสำคัญ: ชุดหลักสูตรท้องถิ่น ระเบียบวินัยทางสังคม ปฏิบัติการวาทกรรม สินไช

บทนำ

จากการกำหนดวิสัยทัศน์เทศบาลนครขอนแก่น “เมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน” เมื่อปี 2549 ใช้มิติด้านวัฒนธรรมนำการพัฒนาด้านอื่นๆ เพื่อให้ประชาชนสามารถปรับตัวในยุคโลกาภิวัตน์ได้ จึงมีการรื้อฟื้นวัฒนธรรมท้องถิ่นอันได้แก่วรรณกรรมพื้นบ้านเรื่อง “สินไช” ซึ่งเป็นเรื่องราวการต่อสู้ผจญภัยของเด็กที่มีความสามารถพิเศษจำนวนสามคนและเป็นพระโอรสของพระยาสุรราชผู้ปกครองนครเป็งจาล มีนางลุนเป็นพระมารดา มีหอยสังข์หรือท้าวหอยสังข์ร่วมพระมารดาเดียวกัน สินไชมีฐานะเป็นน้องชายหอยสังข์ และมีพระโอรสของนางจันทาเทวีพี่ชายต่างมารดาอีกคนของสินไชคือสีโห ตามคติความเชื่อของชาวพุทธแถบลุ่มน้ำโขงมีความเชื่อว่าสินไชเป็นผู้มีบุญมากมาเกิดเป็นพระโพธิสัตว์ เพื่อบำเพ็ญบารมีสำหรับภารตรัสรู้

เป็นพระพุทธรูปเจ้าในอนาคต สินไชได้ออกติดตามพาคือนางสมุณทาจากเมืองยักษ์ กลับสู่นคร ระหว่างทางต้องเผชิญกับอุปสรรคภัยอันตรายต่างๆ มากมาย จึงเป็นที่มาของความสนุกตื่นเต้นของเรื่องราว อีกทั้งสินไชเป็นผู้เปี่ยมด้วยหลักธรรมคำสอน และแนวปฏิบัติอันทรงคุณค่า ตอนจบของเรื่องพระราชบิดาจึงมอบนครเบ็งจาล ให้ปกครอง พระองค์ทรงปกครองบ้านเมืองจนเกิดความเจริญรุ่งเรืองและราษฎร มีความสุขร่มเย็นถ้วนหน้า (Education Office, 2011: 2)

ด้วยเนื้อเรื่องที่มีสาระและความบันเทิงครบครัน ประกอบกับวรรณกรรม สินไชที่ถือกำเนิดเมื่อประมาณสี่ร้อยปีก่อน ได้รับความนิยมแพร่หลายในดินแดน แถบอาณาจักรล้านช้างและลุ่มน้ำโขง ปัจจุบันยังได้รับการผลิตซ้ำและถูกยกย่องให้เป็นวรรณคดีชิ้นเยี่ยมของชนชาติลาว และเหตุที่จังหวัดขอนแก่นเคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้างมาก่อน จึงปรากฏร่องรอยความเจริญรุ่งเรืองของสินไชให้ได้เห็น ผู้นำท้องถิ่นจึงเลือกหยิบวัตถุดิบทางวัฒนธรรมอันทรงพลังนี้ขึ้นมาเป็นตัวขับเคลื่อนงานด้านมิติวัฒนธรรมอ้างอิงรากเหง้าความเก่าแก่เชื่อมโยงกับอาณาจักร ล้านช้างและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง ชุดความรู้สินไชฉบับเทศบาลนครขอนแก่นได้ ถูกขับเน้นความหมายของชุดกฎเกณฑ์ด้านคุณธรรมและจริยธรรมผ่านตัวละคร เพื่อการนำมาใช้ประโยชน์สอดคล้องกับแนวนโยบายการพัฒนาท้องถิ่นและส่วนกลาง มุ่งเน้นให้คนในท้องถิ่นเกิดสำนึกรักท้องถิ่น ไม่หลงลืมรากเหง้าของตน และมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ (Education Office, 2013) จนก่อให้เกิดภาคปฏิบัติการจริงของชุดความรู้ดังกล่าวผ่านสัญลักษณ์ต่างๆ ทั่วเมืองขอนแก่น อาทิ เสาไฟฟ้า ประดับเมืองประติมากรรมรูปสี่โหล สินไช และหอยสังข์ ศาลารอรถโดยสาร ประจำทาง ตราสัญลักษณ์เทศบาล การเปลี่ยนชื่อห้องประชุม ชื่ออาคารของเทศบาล การผลิตเอกสารและสื่อภาพเคลื่อนไหวสินไช (Sinsai animation) การแสดงหมอลำ และหนังตะลุงอีสานของเด็กนักเรียน ละครเวทีเฉลิมพระเกียรติ การประชุมวิชาการ การท่องเที่ยว งานประเพณีวัฒนธรรมเชื่อมกับชุมชนท้องถิ่นและมหาวิทยาลัย ขอนแก่น เป็นต้น นอกจากการทำให้ประชาชนทั่วไปเกิดการรับรู้ภาคภูมิใจและมีสำนึกรักท้องถิ่นแล้ว พลเมืองอีกกลุ่มหนึ่งที่เทศบาลได้ตระหนักและต้องเข้าไปจัดระเบียบการรับรู้และความคิดคือ เด็กและเยาวชน เพื่อให้พวกเขาได้มีต้นแบบ (idol)

ในการดำรงชีวิตและเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณลักษณะตามที่เทศบาลและรัฐต้องการ ใน พ.ศ. 2553 จึงเกิดการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นวรรณกรรมสินไช้ร่วมกับคณะครูขึ้นมาบังคับใช้ในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครขอนแก่น ผ่านผู้ปฏิบัติการคือครู ผู้เป็นเสมือนตัวแทนของสถาบันการศึกษาของรัฐผลิตซ้ำชุดความรู้สินไช้ให้กับเด็กนักเรียน ผู้เขียนจึงสนใจปรากฏการณ์นี้เนื่องจากหลักสูตรวรรณกรรมท้องถิ่นสินไช้ได้สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจของความรู้ (แบบเรียน) ผ่านการเรียนการสอนของครูที่เต็มไปด้วยความหลากหลายของรูปแบบการสอน แต่มีเป้าหมายเดียวกันคือการปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์และเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม ผู้เขียนได้ตั้งคำถามต่อปรากฏการณ์นี้ว่า เมื่อกลุ่มผู้นำท้องถิ่นได้ใช้อำนาจกำหนดแนวทางหรือโครงสร้างการสอนให้กับสถาบันในกำกับแล้ว ผู้ปฏิบัติการที่เชื่อในความจริงเรื่องสินไช้หรือผู้รับอำนาจได้ผลิตซ้ำชุดระเบียบวินัยความเป็นพลเมืองที่ดีโดยใช้สินไช้เป็นเครื่องมืออย่างไร

ดังนั้น บทความนี้ผู้เขียนจึงต้องการนำเสนอการสร้างระเบียบวินัยการเป็นพลเมืองที่ดีผ่านหลักสูตรท้องถิ่นสินไช้ของโรงเรียนในสังกัดเทศบาลนครขอนแก่น เพื่อให้เห็นถึงอำนาจของความรู้ในการนิยามความจริงของชุดความรู้สินไช้ ผู้เขียนกำลังรวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลของปฏิบัติการอีกหลายๆ ส่วนที่เกี่ยวกับการสร้างชุดความรู้สินไช้ แต่บทความนี้จะนำเสนอเฉพาะข้อมูลในส่วนของปฏิบัติการที่เกิดขึ้นในโรงเรียนเท่านั้น เพราะโรงเรียนเป็นตัวแทนของสถาบันการศึกษาเพื่ออ้างอิงและสร้างความชอบธรรมสำหรับการสถาปนาความหมายให้กับบางสิ่งบางอย่าง และยังเป็นพื้นที่เชิงกายภาพที่ใช้กำหนดการรับรู้โดยเฉพาะการเรียนการสอนในห้องเรียนที่ครูผู้สอนเป็นผู้กุมอำนาจการสร้างความรู้ให้เกิดขึ้นแก่ตัวเด็กและเยาวชน

แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาให้เห็นถึงการสร้างระเบียบวินัยผ่านชุดความรู้ท้องถิ่นเรื่องสินไช้ในเทศบาลนครขอนแก่น แนวคิดวาทกรรม อำนาจ ความรู้ และการวิเคราะห์

วาทกรรม โดยเฉพาะส่วนของอำนาจและความรู้ที่ก่อให้เกิดการสร้างระเบียบวินัย เพื่อควบคุมคนในสังคม ของ Michel Foucault จึงเป็นแนวทางหลักในการนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวได้เป็นอย่างดี เพราะวาทกรรม หมายถึง กระบวนการในการสร้าง/ผลิต (constitute) อัตลักษณ์ (identity) และความหมาย (significance) ให้กับสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ รวมถึงตัวตนของเรา นอกจากนี้ วาทกรรมยังทำหน้าที่ทำให้สิ่งหนึ่งดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับในสังคม แต่ขณะเดียวกันวาทกรรมหลักก็ทำหน้าที่เก็บกด ปิดกั้น หรืออำพรางวาทกรรมชุดอื่นไปพร้อม ๆ กันด้วย (Charoensin-o-larn, 2002: 19-20) ซึ่งวาทกรรมไม่เพียงแต่ส่งผ่านทางคำพูดและภาษาเท่านั้น ยังคงต้องมีภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรม (discursive practices) ร่วมด้วย

นอกจากงานศึกษาเรื่องวาทกรรมแล้ว การทำความเข้าใจถึงสิ่งที่คงรูปของอำนาจและความรู้ได้ก็คือการสร้างระเบียบวินัยและการลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนหนังสือ *วินัยและการลงทัณฑ์* Discipline and Punish งานเขียนอีกเล่มของ Foucault ได้ส้าทับเรื่องการใช้อำนาจในอีกรูปแบบหนึ่ง ที่มองสถาบันทางสังคมของโลกสมัยใหม่เกือบทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นคุก โรงพยาบาล โรงเรียน โรงงาน หรือกองทัพ ในมุมมองที่แปลกใหม่เกี่ยวกับอำนาจ เขามองว่าอำนาจไม่ใช่แบบ “กดขี่” หรืออำนาจแบบ “มอมเมา” อย่างที่ศึกษากันอยู่ทั่วไป แต่อำนาจที่ใช้อยู่เป็นการควบคุมผ่านกระบวนการสร้างบรรทัดฐานของสังคมซึ่งเป็นลักษณะเด่นในสังคมสมัยใหม่ ระเบียบวินัย คือ เครื่องมือสำคัญของอำนาจที่คอยกำกับควบคุมผู้คนให้อยู่ในบรรทัดฐานเดียวกัน โดยการควบคุมนี้แทรกเข้าไปในระดับรายละเอียดของชีวิตประจำวัน จนถึงขั้นซึมซับเข้าไปในพฤติกรรมของมนุษย์ เห็นได้ว่า Foucault ไม่ได้ใช้คำว่า “ระเบียบวินัย” ในความหมายเชิงบวกเท่าใดนัก แต่คำว่า “ระเบียบวินัย” กลับเป็นการสร้างกฎเกณฑ์ให้คนอยู่ในกรอบการควบคุมเพื่อรับใช้ผลประโยชน์ของผู้ได้เปรียบจากระบบสังคม ซึ่งเป็นอำนาจที่ Foucault เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ชีวอำนาจ” (biopower) นั่นเอง (Prachakul, 2009: 174-175) ดังนั้น ร่างกายจึงเป็นพื้นที่สำคัญที่เผยให้เห็นถึงปฏิบัติการของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ในฐานะวัตถุแห่งความรู้และเป้าหมายหลักของการใช้อำนาจรวมถึงสนามทางการเมืองที่เข้ามา

ปะทะสังสรรค์ สุดท้ายร่างกายก็ถูกทำให้เชื่องเชื่อและถูกใช้ประโยชน์ทางการเมือง และเศรษฐกิจในที่สุด (Smart, 2002: 137-139) Ganjanapan (2012: 78) ได้ขยายความเพิ่มเติมว่า “เมื่อคนเราไปยอมรับความรู้หนึ่งว่าเป็นความจริง ก็จะทำให้ความรู้นั้นมีอำนาจบังคับได้ โดยไม่มีตัวตนของผู้บังคับอำนาจนั้น นั่นก็คือ ตัวของเราจะบังคับตัวเองให้เป็นไปตามความรู้ที่เรายอมรับว่าเป็นความจริง”

โดยสรุป วาทกรรม คือ กระบวนการสร้างหรือผลิตซ้ำนิยามความหมาย และอัตลักษณ์ให้กับสิ่งหนึ่ง เช่น อำนาจ ความรู้ ความจริง หรือตัวตนของเรา ภายใต้บริบทเฉพาะของสังคมใดสังคมหนึ่ง เพื่อเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจหรือสถาปนาความเหนือกว่าของความหมายและอัตลักษณ์ที่ดำรงอยู่แล้วในสังคมนั้นๆ ขณะเดียวกันเมื่อเกิดการสร้างหรือนิยามผลิตซ้ำสิ่งใหม่ที่เคยมีอยู่แล้วก็จะถูกเบียดขับ กดทับ พรวดเลือน ดังนั้นจึงมีทั้งด้านมืดและด้านสว่างในเวลาเดียวกัน แต่เมื่อบริบทสังคมเปลี่ยนไปความหมายและอัตลักษณ์ดังกล่าวก็อาจถูกแทนที่ด้วยสิ่งใหม่ได้ ขึ้นอยู่กับบริบทและเงื่อนไขของสภาพการณ์แต่ละตำแหน่งแห่งที่ ดังนั้น แนวคิดเรื่อง “วาทกรรม อำนาจ ความรู้ และการวิเคราะห์วาทกรรม” ของ Michel Foucault จะช่วยให้ผู้เขียนได้พบว่าชุดระเบียบวินัยสิ้นไซถูกสร้างขึ้นมาได้อย่างไร ต้องมีปฏิบัติการอะไรบ้างและขั้นตอนอย่างไร รวมถึงกลุ่มคนที่เข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องและเป็นผู้ขับเคลื่อนวาทกรรมนั้น

ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้พบทวนงานศึกษาที่ใช้แนวคิดวาทกรรมเป็นหลักและมีความใกล้เคียงกับงานที่ผู้เขียนกำลังศึกษาคือ งานศึกษาเรื่อง “วาทกรรมความรู้ในการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษา อุทยานการศึกษา-หมู่บ้านวัฒนธรรมขุนศรี ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช” โดย Vespada (2002) เรื่อง “สถาบันกษัตริย์ไทยสมัยใหม่: ศึกษาภาคปฏิบัติการของวาทกรรมเศรษฐกิจพอเพียง” ของ Rasrichan (2011) และการค้นคว้าอิสระของ Tanakit (2012) เรื่อง “วาทกรรมว่าด้วยปลาบึกที่เขียงของ: การต่อรองการพัฒนาของชาวบ้านในลุ่มน้ำโขง” งานสองชิ้นนี้แรกได้ใช้แนวคิดวาทกรรม อำนาจ ความรู้ มาวิเคราะห์ มาซ้ำและกระบวนการสร้างอำนาจโดยการอ้างอิงสถาบันกษัตริย์เป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้ของตนให้อยู่เหนือวาทกรรมชุดอื่นของสังคม

ความเหมือนข้อหนึ่งของงานสองชิ้นนี้คือ ความรู้และอำนาจได้ถูกผลิตจากโครงสร้างข้างบนและเป็นคนภายนอก ที่ต้องการเข้ามาจัดระเบียบให้กับการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนเพื่อให้เป็นไปตามแนวทางที่เขาต้องการ และงานวิจัยชิ้นนี้สามารถแสดงให้เห็นถึงการช่วงชิงการให้ความหมายของปลาบึก แม่น้ำโขงจากคนกลุ่มต่างๆ ทั้งนักเคลื่อนไหวอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชาวบ้านและพรานปลาบึก งานวิจัยทั้งสามชิ้นนี้จึงเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับการนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาของผู้เขียนทั้งเรื่องของกระบวนการสร้างอำนาจความรู้จากโครงสร้างหรือสถาบันหลักของสังคมที่มากระทำกับชุมชนหรือพลเมืองของตน ขณะเดียวกันก็เกิดการตอบโต้ ต่อรองในการผลิตชุดความรู้จากกลุ่มคนผู้ถูกอำนาจนั้นกระทำด้วย ซึ่งจะเห็นว่าอำนาจนั้นมีความเป็นพลวัต ลื่นไหล ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ขึ้นอยู่กับว่าใครจะสามารถสร้างความชอบธรรมในการผลิตสร้างความจริงได้มากกว่า และจะแปรเปลี่ยนไปตามบริบทและช่วงเวลาของสังคมนั้นๆ

ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้เขียนได้ใช้ขั้นตอนและกระบวนการวิจัยที่เน้นการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้แนวการศึกษาเชิงคุณภาพและแนวทางการศึกษาว่าด้วยชาติพันธุ์วรรณาสนามวิจัยหลายพื้นที่ (multi-sited ethnography) การวิจัยครั้งนี้ ได้เลือกพื้นที่ในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลคือโรงเรียนในสังกัดเทศบาลนครขอนแก่น ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เพราะเป็นพื้นที่ที่มีภาคปฏิบัติในการสร้างวาทกรรมความรู้ "สินไซ" มาประยุกต์ใช้ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็นสองส่วนด้วยกันคือ หนึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานที่เกี่ยวข้อง และสองการใช้แนวทางการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-dept interview) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ร่วมกับการใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) และแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation)

ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลผู้เขียนได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลในสองลักษณะคือ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร และ 2) การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลนี้ผู้เขียนได้ดำเนินการทั้งระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูลและหลังจากการเก็บข้อมูลแล้วเสร็จ ในส่วนการนำเสนอข้อมูลผู้ศึกษาได้นำเสนอเป็นลักษณะการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (analysis description) และใช้ข้อสมมติสำหรับผู้ให้ข้อมูลหลักตามที่ปรากฏในบทความนี้ เพื่อป้องกันความเป็นส่วนตัวและผลกระทบเชิงลบกับผู้ใช้ข้อมูล

ผลการศึกษา

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสร้างชุดระเบียบวินัยสินไช พบว่า นับตั้งแต่ พ.ศ. 2549-2558 เทศบาลนครขอนแก่นได้ดำเนินงานพัฒนาเมืองภายใต้ยุทธศาสตร์ **ฐานที่มั่นทางวัฒนธรรมแห่งยุคสมัย** ร่วมกับสถาบันการศึกษาและชุมชน อันเป็นกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม โดยใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือการพัฒนา คณะผู้บริหารสมัยนั้นจึงได้หยิบยกเอาวรรณกรรมสินไชที่ปรากฏร่องรอยความนิยมอย่างแพร่หลายในจังหวัดขอนแก่นทั้งรูปแบบ เรื่องเล่า มุขปาฐะ การเทศน์ หมอลำ และหนังปรี๊ดมาหรือฟื้นตีความใหม่เพื่อสร้างความภาคภูมิใจและจุดร่วมของคนขอนแก่น ในบทบาทของเอกสารประชาสัมพันธ์เรื่องสินไชได้กล่าวถึง ประธานสภาเทศบาลนครขอนแก่นได้นำเรื่องสินไชจากการเข้าร่วมเสวนาวิชาการ เสนอต่อที่ประชุมคณะผู้บริหารเพื่อใช้เป็นแนวทางการพัฒนาเมือง ดังข้อความตอนหนึ่งว่า “ประธานสภาเทศบาลได้ไปร่วมงานเสวนา [...] ทำให้ท่านเล็งเห็นความสำคัญของวรรณกรรมเรื่องนี้ ที่มีเนื้อหาสนุกสนาน อีกทั้งยังปลูกฝังคุณธรรม ช่วยเหลือเกื้อกูล สงเคราะห์ การปกครองบ้านเมือง เหมาะสำหรับการปลูกฝังเยาวชน” (Education Office, 2013) ในระหว่าง พ.ศ. 2549-2550 คณะทำงานชุด “เรือลำน้อย” อันประกอบด้วยผู้บริหารเทศบาล ผู้บริหารสถานศึกษา ตัวแทนคณะครู จากทั้ง 11 โรงเรียนสังกัดเทศบาลร่วมกับพนักงานเทศบาล ได้จัดกระบวนการเสวนา อบรม ศึกษาดูงานเกี่ยวกับอุปถัมภ์หรือภาพจิตรกรรมฝาผนังสีหรือโบสถ์ตามวัดต่างๆ ในจังหวัดขอนแก่น

อาทิ วัดสวนหวารี่พัฒนาราม อ.บ้านไผ่ วัดไชยศรี อ.เมือง วัดสระบัวแก้ว อ.หนองสองห้อง และจังหวัดอื่นๆ ที่มีประวัติและเรื่องราวของวรรณกรรมสินไช เช่น วัดโพธาราม อ.นาตุณ จ.มหาสารคาม เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องราวของวรรณกรรมสินไช โดยเชิญผู้รู้เรื่องวรรณกรรมและศิลปินวัฒนธรรมอีสานมาเป็นวิทยากรบรรยาย อาทิ พระครูบุญชยากร เจ้าอาวาสวัดไชยศรี ผู้ริเริ่มนำวรรณกรรมสินไชมาประยุกต์ใช้กับงานพัฒนาชุมชน และ ผศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ ดอกเตอร์สินไชคนแรก ผู้ที่ถูกลูกทางเทศบาลเชื้อเชิญมาให้ความหมายเกี่ยวกับสินไชฉบับเทศบาลนครขอนแก่น จนกระทั่งคณะทำงานเรือลำน้อยได้เข้าใจถึงความหมายที่ซ่อนอยู่ในรูปแต่สินไชว่าสื่อถึงเรื่องอะไรบ้าง เกี่ยวข้องอย่างไรกับเรื่องราวการใช้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสมัยปัจจุบัน แล้วนำมาสู่การยอมรับว่าสินไชนั้นดีและมีคุณค่าเหมาะแก่การนำมาเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิต ดังข้อมูลว่า “เรื่องสินไชเป็นเรื่องที่สอนคุณธรรมได้สูงมาก สอนจริยธรรม การดำเนินชีวิต ความพอเพียง ความกล้าหาญ กตัญญู มีทุกอย่างในชีวิตคน” (Welawan [Pseudonym], 2013) นอกจากการศึกษาดูงานในประเทศแล้ว วันที่ 15-17 กุมภาพันธ์ 2551 ผู้บริหารเทศบาลได้พาคณะทำงานเรือลำน้อยบางส่วนเดินทางไปศึกษาดูงานรูปแบบศิลปวัฒนธรรมและการดำเนินงานของสโมสรสินไชและศูนย์พัฒนาการศึกษาสำหรับเด็กประจำนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตลอดจนไปสืบหาข้อมูลความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมและสินไชเพิ่มเติม เพื่อให้ชุดทำงานเกิดความเข้าใจและภาคภูมิใจในคุณค่าและความยิ่งใหญ่ของการขับเคลื่อนงานสืบทอดมรดกวรรณกรรมสินไช แล้วนำมาประยุกต์ใช้กับการสร้างปฏิบัติการสินไชในพื้นที่ของตน ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่าชุดความรู้ที่วิทยากรจากทั้งสองประเทศบรรยายนั้นต่างล้วนแต่เกิดจากการตีความหมายใหม่ผ่านชุดประสบการณ์ของบุคคลนั้นๆ ว่าต้องการนำเสนอภาพแทนสินไชออกมาในรูปแบบใด อย่างหนึ่งที่ Prachakul (2009: 182-183) เสนอให้ผู้ใช้อำนาจและผู้ที่อยู่ใต้อำนาจพึงระลึกไว้เสมอว่า

“อำนาจทุกชนิดเริ่มต้นด้วยการมีที่มาแต่เมื่อกระบวนการของมันดำเนินไปถึงจุดหนึ่ง อำนาจก็กลายเป็นสิ่งนิรนาม ไม่มีใครเป็นเจ้าของมันอย่างแท้จริง หลังจากที่ไหลลงมาเป็นกระแสใหญ่ในทิศทางเดียว มันก็ไหลเวียน

ไปมาในทุกทิศทุกทาง จนแผ่ซ่านอยู่ในทุกระดับทุกพื้นที่ของสังคมอย่างไม่มีหัวไม่มีหาง อำนาจกลายเป็นเหมือน “โครงสร้าง” อย่างหนึ่งที่เปิดประตูให้ผู้คนอันหลากหลายเข้าไป “สวมบทบาท” เป็นผู้กระทำและผู้ถูกกระทำวนเวียนสลับกันไป บางที่อำนาจก็ไม่ได้เพียงกดขี่ ลิดรอนหรือทำลาย หากยังผลิตสร้างสิ่งต่างๆ ขึ้นมามากมาย”

หลังจากการพาคณะครูศึกษารรณกรรมสินไชภาคสนามไปแล้วจำนวนสองครั้ง เทศบาลจึงได้ให้กลุ่มครูร่วมกันสังเคราะห์ออกมาเป็นเนื้อหาและกิจกรรมที่จะให้นักเรียนโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครขอนแก่นได้ศึกษาในรูปแบบของหลักสูตรท้องถิ่นวรรณกรรมสินไช “เพื่อเป็นจุดเก็บรวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นมาและคุณค่าของสินไช ด้วยศิลปะวัฒนธรรมอีสานเป็นมรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่นอันทรงคุณค่าที่บรรพชนควรเป็นผู้ร่วมสืบสาน และส่งต่อโดยเฉพะาวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตที่เป็นแก่นแกนให้สังคมได้พบความสงบสุขร่มเย็น...” (Education Office, 2013: 1) อีกเป้าหมายหนึ่งของการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่ผู้บริหารเทศบาลต้องการคือ การปลูกฝังต้นแบบของคนดี วีรบุรุษของสังคมให้เกิดขึ้นกับตัวเด็ก พิจารณาจากถ้อยแถลงของผู้บริหารเทศบาลที่ว่า

“เวลาบอกให้ทำดีอย่างไร สิ่งให้ทำก็ไม่เกิด กตัญญูเกิดจากการเล่าเรื่องให้เขารู้สึกเองให้เขาอยากจะเป็นแบบฮีโร่ ความซื่อสัตย์และเสียสละก็เหมือนกัน อาศัยการสั่งไม่ได้ เกิดจากการเล่าเรื่องแล้วเขาประทับใจฮีโร่และอยากเป็นเหมือนฮีโร่... เพราะฉะนั้นทำอย่างไรให้ฮีโร่ในส่วนที่ดีปรากฏเพื่อให้เด็กอยากเป็น และมีฮีโร่ประจำใจเป็นวัฒนธรรมขอนแก่น อีสานไม่อย่างนั้นก็จะไปตามวัฒนธรรมต่างชาติโดยไม่รู้ตัว เราจึงเอาละครสินไชมาเสนอเข้าประกวดเพื่อให้เข้าไปอยู่ในใจเด็ก การสร้างเมืองจำเป็นต้องมีราก” (Education Office, 2011)

นอกจากการใช้สินไชเป็นเครื่องมือสร้างคนที่มีคุณสมบัติที่พึงประสงค์แล้วยังเป็นการสนองนโยบายของรัฐส่วนกลางคือ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 10

(พ.ศ. 2550-2554) และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่มีนโยบายส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาหรือสถานศึกษาชั้นพื้นฐานจัดทำสาระของหลักสูตรให้มีสภาพสอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาหลักสูตร รวมทั้งติดตามประเมินผล เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนท้องถิ่นของตนเองได้อย่างมีความสุข ซึ่งอยู่ภายใต้แนวคิดท้องถิ่นนิยมที่ท้องถิ่นยังคงเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย ทั้งนี้ชุดความรู้ดังกล่าวจึงถูกเทศบาลนิยามให้เชื่อมโยงกับเงื่อนไขแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่เคลื่อนไหว พร้อมกันนั้นก็ถูกจัดระเบียบให้อยู่ในรูปของหลักสูตรท้องถิ่นสินไชร่วมกับแกนนำคณะครูโรงเรียนสังกัดเทศบาล ดังนั้นแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติดังกล่าวได้เพิ่มอำนาจและความชอบธรรมให้กับชุดความรู้ท้องถิ่นสินไชในการผลิตซ้ำความหมายและอัตลักษณ์อย่างต่อเนื่องจากภาคปฏิบัติที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้ ผ่านการผลิตซ้ำชุดความรู้ที่หลากหลายรูปแบบในโรงเรียน ขณะเดียวกันเทศบาลก็ยังคงต้องสร้างชุดความรู้ท้องถิ่นให้สอดคล้องหรืออ้างอิงกับชุดความรู้กระแสหลักของสังคมเรื่องระเบียบวินัยและการเป็นพลเมืองที่ดี แต่แทรกกลิ่นไอแสดงตัวตนความเป็นท้องถิ่นผ่านวรรณกรรมอันทรงคุณค่าแห่งลุ่มน้ำโขงอย่างเรื่องสินไช เพื่อให้เกิดสำนึกและความภาคภูมิใจในมรดกวัฒนธรรมของตน

ปฏิบัติการภายในพื้นที่ของสถาบันการศึกษาเริ่มด้วยการทดลองสอนสอดแทรกอยู่ในกลุ่มวิชาศิลปะ เช่น กิจกรรมการประกวดสัญลักษณ์สินไช การวาดภาพบนกำแพง รูปปั้นสินไช สีโห ตุ๊กตาสินไช แต่ยังไม่เป็นเครื่องมืออันทรงประสิทธิภาพ ดังการสัมภาษณ์ครูท่านหนึ่งที่ว่า “เริ่มจากครูกลุ่มศิลปะแต่ก็ได้แค่การวาดศิลปะเด็กยังไม่เข้าใจเรื่องสินไชจึงต่อยอดมาถึงกลุ่มภาษาไทย เด็กน่าจะได้เรียนรู้เรื่องสินไช เนื้อเรื่องจะสอดแทรกเรื่องคุณธรรม ความพอเพียง คุณธรรมในชีวิตประจำวัน ... เอนิทานเข้ามาพัฒนาจิตใจ จิตสำนึกของเด็ก” (Welawan [Pseudonym], 2013) ครูกลุ่มสาระภาษาไทยหนึ่งในคณะทำงานเรื่องลุ่มน้ำโขงกล่าว ต่อมาจึงได้เริ่มนำชุดความรู้ท้องถิ่นวรรณกรรมสินไชมาปรับใช้ในการเรียนการสอนกับกลุ่มสาระวิชาภาษาไทย เมื่อภาคการศึกษาต้นปี 2553 เรื่อยมา เพื่อสนองนโยบายของทาง

เทศบาลที่ต้องการจัดระเบียบความเป็นพลเมืองที่ดี ตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของกระทรวงศึกษาธิการและมาตรฐานของหลักสูตรแกนกลางจำนวนแปดประการ ได้แก่ 1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 2) ซื่อสัตย์ สุจริต 3) มีวินัย 4) ใฝ่เรียนรู้ 5) อยู่อย่างพอเพียง 6) มุ่งมั่นในการทำงาน 7) รักความเป็นไทย 8) มีจิตสาธารณะ นอกจากนี้เทศบาลยังได้เพิ่มลักษณะของคนที่ดีเพิ่มเติมเข้าไปอีก ได้แก่ 9) พึ่งตนเอง 10) กตัญญู กตเวทิตา 11) มีสัมมาคารวะ และ 12) มีความรับผิดชอบ จากนั้นจึงลดทอนให้เป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของเด็กและเยาวชนสังกัดเทศบาลในรูปของหลักสูตรท้องถิ่นคือ ซื่อสัตย์ กล้าหาญ เสียสละ กตัญญู และพอเพียง โดยฐานคิดเรื่องความพอเพียงนั้นได้นำพระราชดำรัสปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 9) มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมท้องถิ่นแล้วส่งผ่านโครงสร้างอำนาจไปสู่โรงเรียนในสังกัดเทศบาลให้เป็นผู้จัดระเบียบการเรียนรู้และสร้างวินัยเข้าสู่ระบบความคิดของนักเรียน ดังนั้น กลุ่มครูเมื่อได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่สร้างวินัยตามค่านิยมของเทศบาลเรื่องคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ห้าประการ จึงพยายามนำชุดความรู้หลักสูตรท้องถิ่นสินไชที่ผ่านการตีความหมายใหม่จากเทศบาล มาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนกลุ่มสาระภาษาไทยของตนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลจนถึงมัธยม อาทิ การตอบคำถามในชั้นเรียน การให้เด็กสวมบทบาทแสดงละครหน้าชั้นเรียน ละครเวทีโรงเรียน การเล่านิทานเรื่องสินไชเป็นตอนๆ แล้วให้นักเรียนวิเคราะห์ลักษณะและพฤติกรรมที่ตัวละครแสดงออกเปรียบเทียบกับภาวะปัจจุบัน ผ่านวาทกรรมความดี-เลว บาบ-บุญ ในรีต-นอกรีต และถูกกฎหมาย-ผิดกฎหมาย ดังที่ครูท่านหนึ่งได้อธิบายถึงการนำสินไชมาประยุกต์ตามความถนัดในการเรียนการสอนวิชาภาษาไทยที่โรงเรียนของตนว่า

“การเรียนการสอนเรื่องสินไชครูจะสร้างสื่อขึ้นมาเอง จะเริ่มตั้งแต่ชั้นอนุบาล ครูจะบอกว่าอันนี้นะยักษ์กุมภภัณฑ์ อันนี้นะนางสุมณฑา คือให้ดูจากรูปภาพ ป.1 จะเน้นให้รู้จักตัวละครและเมืองที่ปรากฏในเรื่อง ป.2 ป.3 ก็จะเพิ่มรายละเอียดมากขึ้น การดำเนินเรื่องอย่างคร่าวๆ ป. 4 ก็จะมีเรียนเรื่องด่าน เพิ่มขึ้นระดับชั้นละหนึ่งด่าน... การเล่าเรื่องสินไชให้เด็กฟัง

ครูจะสอนคุณธรรมสอดแทรกเข้าด้วย เช่น ความมุ่งมั่นของพระยาสุรราชที่จะไปตามหาน้องสาว คุณธรรมบางสิ่งบางอย่างไม่พบแล้วในปัจจุบัน เช่น การที่ผู้หญิงยินยอมให้สามีไปมีเมียอีกเพราะต้องการมีลูกแล้วให้ลูกไปตามหาน้องสาว หรือการที่สามีไปขออนุญาตภรรยาก่อนไปมีเมียอีก” (Sadudi [Pseudonym], 2013)

ครูที่โรงเรียนสังกัดเทศบาลอีกแห่งหนึ่งได้เล่าให้ผู้เขียนทราบถึงการนำสินไซมาสอดแทรกกับเนื้อหาที่สอน โดยการยกตัวอย่างเหตุการณ์จากเนื้อเรื่องเทียบเคียงกับเหตุการณ์ปัจจุบัน เพื่อให้นักเรียนได้คิดวิเคราะห์พร้อมด้วย

“อย่างที่พี่สอนพี่จะสอนให้เด็กวิเคราะห์ลักษณะตัวละคร เช่น สินไซที่มีความกล้าหาญไปช่วยอาทิลมาเนีย เขาแสดงพฤติกรรมอะไรออกมา อย่างยักษ์กุมภภัณฑ์เนียเขาแสดงพฤติกรรมอะไรออกมา เป็นสิ่งที่เหมาะสมไหม ถ้าเราเป็นคนธรรมดาเราจะไปทำแบบนั้นไหม ถ้าเราไปทำแบบนั้นผิดกฎหมายบ้านเมืองไหม จะเป็นอย่างไร เป็นการเทียบเคียงเหตุการณ์ เด็กก็จะได้นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ตัวละครทุกตัวก็จะแสดงพฤติกรรมแตกต่างกันออกไปก็จะให้เด็กวิเคราะห์” (Welawan [Pseudonym], 2013)

ส่วนครูผู้เข้าร่วมในคณะทำงานเรือลำน้อยอีกท่าน ได้แสดงทัศนะถึงความจำเป็นและคุณค่าของการนำสินไซมาใช้กับการเรียนการสอนว่า

“ในฐานะครูผู้สอน มองว่าสินไซเป็นตัวอย่างที่ดีได้ คือสินไซเป็นวีรบุรุษนี่คือมูลเหตุที่เราต้องสอนเขา แต่ถ้าจำเป็นไหมก็ไม่มีความจำเป็นในการเรียน แต่ถ้าเอาไปใช้ในชีวิตประจำวันก็โอเค เพราะตัวครูสามารถเป็น idol ให้กับเด็กได้ เวลาเราเล่าให้เขาฟังก็จะเล่าเรื่องความสามารถของตัวละคร” (Chitcharoen [Pseudonym], 2013)

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ในการสายการสอนของตนจะไม่ถูกบังคับให้ทำการเรียนการสอนเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นสินไช และไม่ได้เข้าร่วมกับคณะทำงานชุดเรือลำน้อยตั้งแต่แรกเริ่ม แต่ด้วยการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง กลไกอำนาจดังกล่าวจึงพืงกลับมาเกิดปฏิบัติการกับครูท่านนี้อีกครั้ง

“สายชั้น EP ไม่ได้มีในการเรียนการสอน ... สำหรับตัวผมก็เอามาให้เด็กดูตามความสนใจ... เริ่มจากการโยนคำถามกับเด็กก่อน... ให้รู้ว่ามันเป็นวรรณกรรม เป็นเรื่องที่สำคัญของเมืองขอนแก่น ให้เด็กเข้าใจก่อนว่าเรื่องราวมันเป็นยังไง ให้รู้จักคุณธรรมในตัวเรื่องก่อนว่าจะเอาไปใช้อย่างไร ควรจะเอาไปเป็นแบบอย่าง... ให้เด็กจัดละครเวทีเรื่องสินไชในงานวันภาษาไทยของโรงเรียน เอากลุ่มเด็กที่เรียนกับเรา ป.5 มาแสดงละครเวทีการแสดงแบ่งออกเป็นช่วงเกิด ถูกไล่ออกจากเมือง ตอนโตพยายามเน้นคุณธรรมของเขาให้มันโดดเด่นเรื่องกตัญญู ถึงแม้ถูกไล่ออกจากเมืองแม่สอนว่าต้องกลับไปช่วยพ่อ ช่วยยา ส่วนใหญ่เน้นคุณธรรม เพราะเด็กขาดคุณธรรมกันเหลือเกิน ค่อนข้างจะสอนยาก” (Bunuea [Pseudonym], 2013)

ความสำเร็จอีกขั้นหนึ่งของครูผู้นำสินไชมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนคือ พวกเขาสามารถทำให้สินไชเป็นเครื่องมือทางอำนาจสู่การยกระดับชั้นทางวิชาชีพได้ นั่นคือ การนำสินไชมาใช้เป็นกลไกต่อรองทางวิทยฐานะ ตามคำบอกเล่าของครูท่านนี้ว่า “ปี 2550 ทำผลงานทางวิชาการเรื่องสินไช ประยุกต์เล่มจากของอาจารย์ชอบและคำแนะนำจากอาจารย์โสวิทย์ มาทำเป็นหนังสือส่งเสริมการอ่านและได้รับรองผลงานในปี 2552” (Phramrat, [Pseudonym], 2013) ส่วนครูอีกท่านหนึ่งก็อยู่ในขั้นดำเนินการเพื่อขอผลงานจากการสอนเรื่องสินไชเช่นกัน ความว่า “การเรียนการสอนสินไช พี่ก็เอาเข้าไปในหน่วยนิทานพื้นบ้าน 1 หน่วย เพราะกำลังทำผลงานเรื่องนี้ มีการบูรณาการเรียนร่วมกันระหว่างกลุ่มสาระภาษาไทย ศิลปะ และนาฏศิลป์” (Welawan [Pseudonym], 2013)

การผลิตซ้ำชุดความรู้สินไชของกลุ่มครูเหล่านี้ได้เกิดขึ้นโดยปราศจากการกำกับรูปแบบการเรียนการสอนจากโครงสร้างอำนาจของเทศบาล ครูท่านหนึ่งเล่าว่า หลังจากที่รับมอบนโยบายจากต้นสังกัดแล้ว กลุ่มผู้สอนได้ดำเนินการกันเองทางเทศบาลไม่ได้มาติดตามอย่างต่อเนื่อง เห็นได้จากหนึ่งในคณะครูเรือลำน้อยได้บอกกล่าวกับผู้เขียนว่า “การกำหนดการเรียนแต่ละระดับจะมีโครงสร้างการเรียนกำกับ พวกครูภาษาไทยทั้งสิบเอ็ดโรงเรียนร่วมกันกำหนด สำนักนิเทศก์เขาไม่รู้เรื่องหรอก เราก็เอาเข้าไปเป็นหนึ่งในหน่วยวรรณกรรม เข้าสาระที่ห้า สาระวรรณคดี” (Sadudi [Pseudonym], 2013) ข้อมูลเรื่องการควบคุมติดตามการเรียนการสอนจากครูโรงเรียนเทศบาลแห่งหนึ่งคล้ายคลึงกับข้อมูลที่ได้จากครูอีกโรงเรียนหนึ่งที่เล่าว่าเทศบาลนั้นไม่ได้มาติดตามนโยบายที่ให้ไว้ “ไม่มีการติดตาม ให้แล้วก็แล้วเลย รู้สึกว่าเทศบาลไม่พูดถึงเรื่องนี้มาสองปีแล้ว แต่เวลาไปประชุมที่เทศบาลก็จะมีการคุยกันมาใครสอนเรื่องอะไรถึงไหนแล้ว” (Chitcharoen [Pseudonym], 2013) สอดคล้องกับข้อมูลของเจ้าหน้าที่สำนักการศึกษาท่านหนึ่งที่ให้รายละเอียดว่า “เรามีการติดตามประเมินผลเรื่องหลักสูตรท้องถิ่นในช่วง พ.ศ. 2550-2553 นอกจากนั้นไม่ได้ติดตามและโรงเรียนก็ไม่ได้รายงานมาให้ทราบ... ถึงเขาไม่รายงานเราก็เชื่อว่ายังไงเขาก็ต้องสอนเรื่องสินไชอยู่” (Madi [Pseudonym], 2013) แท้จริงแล้วแม้เทศบาลจะไม่ได้มีบังคับควบคุมติดตามการเรียนการสอนอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม แต่ในเชิงนามธรรมกลไกการทำงานสินไชที่เทศบาลได้สร้างกระบวนการซึมซับรับเอากับคณะทำงานเรือลำน้อยที่มีพื้นฐานการรู้จักสินไชทั้งในรูปแบบของนิทาน หมอลำหนังประโมทัยมาก่อนแล้วเมื่อสมัยวัยเยาว์ พวกเขาจึงกลายเป็นเครื่องมือชั้นดีที่จะทำหน้าที่เป็นกลไกขับเคลื่อนคุณธรรมสินไช เพื่อเป็นการปลูกฝังระเบียบวินัยอันพึงประสงค์ให้เกิดขึ้นกับตัวเด็กในอนาคต ตัวครูจึงเปรียบเสมือนผู้กำหนดการรับรู้ให้กับเด็กนักเรียนว่าสิ่งใดควรหรือไม่ควร สิ่งใดพูดหรือกระทำแล้วเป็นที่ยอมรับหรือไม่ถูกยอมรับ โดยอาศัยชุดความรู้เรื่องสินไชเป็นกลไกการทำงานของอำนาจสร้างบรรทัดฐานเรื่องการเมืองที่ดีให้เกิดขึ้นกับตัวนักเรียน โดยการเชื่อมโยงเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันเข้ากับพฤติกรรมที่ตัวละครแสดงออกในลักษณะคู่ตรงข้าม ทั้งคุณธรรม หลักธรรมาภิบาล ความดี-เลว ชรามะและอชรามะ

ฝ่ายสามพี่น้องตัวละครเอก (สีโห่ สิ้นไซ และหอยสังข์) เปรียบเสมือนตัวแทนฝ่ายดี/ด้านสว่างในจิตใจมนุษย์ ส่วนยักษ์กุมภภัณฑ์และหกกุมารถูกฉาบสีให้กลายเป็นฝ่ายชั่ว/ด้านมืดที่เกิดขึ้นได้หากผู้คนไม่ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในครรลองครองธรรม เพื่อชี้ชวนให้เด็กเห็นว่าสิ่งไหนคือสิ่งที่ดีและควรปฏิบัติ สิ่งไหนเลวและควรหลีกเลี่ยง อันนำไปสู่การสร้างภาวะความปกติสุขให้เกิดขึ้นกับสังคม ความสำคัญของการเป็นพลเมืองดี อาทิ ทำให้สังคมและประเทศชาติมีการพัฒนาอย่างมั่นคง เกิดความรักสามัคคีในหมู่คณะ สังคมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย เพราะทุกคนต้องปฏิบัติตามกติกาสังคม เป็นต้น ดังนั้นการสร้างคนให้มีระเบียบวินัย คุณธรรม ประชาธิปไตย จึงไม่เพียงมีความสำคัญระดับปัจเจกเท่านั้น แต่มีผลและมีความจำเป็นระดับชาติและโลก โดยเฉพาะในโลกทุนนิยมเสรีที่ข้อมูลข่าวสารและกลุ่มทุนเคลื่อนไหวอย่างอิสระ ระบบเศรษฐกิจและสังคมของไทยจึงต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับกระแสโลก ทั้งการยอมรับในกฎกติกาสากลและการบริหารงานที่ยึดหลักธรรมาภิบาล (good governance) จึงเท่ากับว่ากระบวนการชีวอำนาจหรืออำนาจมีชีวิตเรื่องการเป็นพลเมืองที่ดีผ่านหลักสูตรท้องถิ่นสิ้นไซ ได้แพร่กระจายเข้าสู่สถาบันการศึกษาชั้นพื้นฐานของโรงเรียนสังกัดเทศบาลครอบคลุมทุกระดับชั้น ไม่เพียงแต่ในห้องเรียนที่วาทกรรมและภาคปฏิบัติการสิ้นไซได้ทำงาน ภายนอกห้องเรียนเองก็พบเห็นสัญญาณที่เกี่ยวข้องกับสิ้นไซได้ทั่วไป ทั้งภาพวาดสิ้นไซบนฝาผนังอาคารเรียนขนาดใหญ่ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลแห่งหนึ่ง นิทรรศการผลงานทางการศึกษาของนักเรียน มุมสาระสิ้นไซของห้องสมุด และอื่นๆ เมื่อเคลื่อนตัวออกจากปริมณฑลของโรงเรียนแล้ว นักเรียนยังสามารถพบเห็นร่องรอยของสิ้นไซได้ตามสถานที่ต่างๆ เช่น การแข่งขันกีฬาให้นักเรียนสังกัดองค์กรปกครองท้องถิ่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ “สิ้นไซเกมส์” ที่จัดขึ้นระหว่างวันที่ 21-30 ตุลาคม พ.ศ. 2551 ภาพฝาผนังสิ้นไซที่โง้งมูนมิ่ง พิพิธภัณฑสถานเมืองขอนแก่นตั้งอยู่ในสวนสาธารณะบึงแก่นนคร ศาลารอรถประจำทาง หรือแม้กระทั่งเสาไฟประดับเมืองอันสวยงามต่างก็มีสัญญาณสิ้นไซปรากฏอยู่อย่างดาษดื่นย่อมเชื่อมโยงกับสิ่งที่ได้รับการผลิตซ้ำจากครูในห้องเรียนและการพบเห็นอยู่ในบริบทเดิมรับรู้อย่างซ้ำแล้วซ้ำเล่าทำให้เกิดการคุ้นชินกับสิ่งที่เกิดขึ้น รับเอาชุดระเบียบวินัยสิ้นไซโดยไม่รู้ตัวและไม่ทันตั้งข้อซักถาม ท้ายสุด

วาทกรรมสินไชจึงถูกใช้เป็นเครื่องมือสร้างอำนาจอย่างหนึ่งในการควบคุมคนให้อยู่ในขอบวงที่รัฐและท้องถิ่นต้องการ ดังที่ Foucault ได้อธิบายว่า “เมื่อคนเราไปยอมรับความรู้หนึ่งว่าเป็นความจริง ก็จะทำให้ความรู้นั้นมีอำนาจบังคับได้ โดยไม่มีตัวตนของผู้บังคับอำนาจนั้น นั่นก็คือ ตัวของเราจะบังคับตัวเองให้เป็นไปตามความรู้ที่เรายอมรับว่าเป็นความจริง” (Ganjanapan, 2012: 78) ดังนั้น รัฐจึงไม่มีความจำเป็นที่ต้องใช้กำลังบีบบังคับให้พลเมืองของรัฐต้องปฏิบัติตาม แต่พวกเขายินยอมและน้อมรับแนวทางนั้นด้วยความสมัครใจ

สรุป

งานศึกษาชิ้นนี้จึงต้องการนำเสนอให้เห็นกลไกอำนาจของการสร้างชุดระเบียบวินัยทางสังคม ผ่านการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นสินไชของเทศบาลนครขอนแก่นกลุ่มการเมืองท้องถิ่น เพื่อสะท้อนให้เห็นการพยายามปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจของตนกับการเมืองชาติ ผ่านการรับนโยบายและปฏิบัติตามเรื่องการสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทย แต่ยังคงไว้ซึ่งพื้นที่แสดงตัวตนความเป็นท้องถิ่นด้วยการสอนคุณธรรมผ่านนิทานพื้นบ้านสินไช จากการใช้กลุ่มครูที่สมทานวาทกรรมสินไชของเทศบาลเป็นเครื่องมือผลิตซ้ำชุดความรู้เรื่องดังกล่าว แม้ระยะหลังสำนักงานการศึกษาผู้มอบนโยบายจะไม่ได้เข้ามากำกับควบคุมกลุ่มครูที่สอนเรื่องหลักสูตรท้องถิ่นแล้วก็ตาม แต่ครูเหล่านี้ยังยินดีเป็นกลไกถ่ายทอดชุดความรู้สินไชให้ขยายวงกว้างสู่สถาบันการศึกษาของรัฐระดับท้องถิ่นที่ตนสังกัดอยู่และแทรกเสริมเติมต่อเข้ากับชุดระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคมชาติ อาทิ การเปรียบเทียบเหตุการณ์ในวรรณกรรมกับปัจจุบัน แล้ววิเคราะห์ผ่านบรรทัดฐานและค่านิยมของสังคมสมัยใหม่เพื่อให้นักเรียนเห็นถึงความดี-ชั่ว ควร-ไม่ควร ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักสูตรท้องถิ่นสินไชจึงเป็นมากกว่าการสร้างความรู้ภาคภูมิใจในความเป็นท้องถิ่น แต่เป็นการจัดระเบียบสังคมผ่านคุณธรรมของตัวละครที่เข้าไปจัดระเบียบความคิดของสมาชิกในสังคมว่าด้วยระเบียบวินัยความเป็นพลเมืองที่ดี

References

- Charoensin-o-larn, Chairat. (2002). *Wathakam kanphatthana*. (In Thai). [Development Discourse]. 3rd edition. Bangkok: Wiphasa.
- Charoenwongsak, Kriengsak. (2003). *Phap anakhot lae laksana khong khon thai thi phueng prasong*. (in Thai). [Future scenario and desirable feature of Thai people]. Bangkok: Ways of Learning of Thai People Project.
- Education Office. (2011). *Sinsai*. (In Thai and English). Khon Kaen: Khon Kaen Municipality.
- _____. (2011). *Rai Ngan Sinsai kab kan phattana muaeng*. (In Thai) [Report of Sinsai and urban development]. Khon Kaen: Khon Kaen Municipality.
- _____. (2013). *Laksut thongthin wannakam Sinsai*. (In Thai)[Local Curriculum: Sinsai]. Khon Kaen: Khon Kaen Municipality.
- Ganjanapan, .Anan. (2012). *Khit yang Michael Foucault khit yang wiphak: chak wathakam khong atta bukkhon thueng chutplian khong atta*. (In Thai) [Michael Foucault's critical thinking: from a subject discourse to a change of ego]. 2nd edition. Chiang Mai: Chiang Mai University Publishing.
- Rasrichan, Metta. (2010). *Sathaban kasat thai samai mai: sueksa phak patibatkan khong wathakam setthakit phophiang*. (In Thai). [Modern institution of Thai monarchy : the discursive practices of the sufficiency - economy discourse.]. Thammasat University.
- Ministry of Education. (2008). *Laksut kaenklang kansueksa khan phuenthan phutthasakkarat 2551*. (In Thai) [Core Primary Curriculum 2551 BE]. Bangkok: Agricultural Co-operative Federation of Thailand.
- Prachakul, Nopporn. (2009). *Yok akson yon khwamkhit lem song waduai sangkhommasat lae manutsayasad*. (In Thai) [The reviews of texts and thought volume 2 (Social Science and Humanities)]. Bangkok: Wiphasa.
- Secretariat of the House of Representatives. (2012). *Phonlamueang nai rabop phachathippatai*. (In Thai). [Civic in democracy]. Bangkok: Secretariat of the House of Representatives.
- Smart, Barry. (2002). *Michael Foucault*. New York: Routledge
- Tanakit, Pipat. (2009). *Wathakam waduai plabuek thi Chiang Khong: kan torong kanphatthana khong chaoban nai lum nam khong*. (In Thai). [Discourse on Pla-buek (Giant Catfish) in Chaing Khong: Villagers' negotiation of development in MeKong Region]. MA Thesis (Social Development). Chiang Mai University.

Vespada, Yaowanuch. (2002). *Wathakam khwamru nai kanfuenfu watthanatham thongthin korani sueksa muban watthanatham Khao Khun Sri Tambon Ban Ko amphoe Phrom Khiri chang wat Nakhon Si Thammarat*. (In Thai). [Knowledge discourse on reconstructing the local culture case study: Khao Khun Si educational park and cultural village Tambon Ban Kao Amphoe Phrom Ki-ri Nakhon Si Thammarat Province].

Interview

Bunuea, Wisut. (Pseudonym). (11 November 2013). **Interview**. Primary school teacher. Suan Sanuk School, Naimueang Subdistrict, Mueang District, Khon Kaen Province.

Chitcharoen, Yupha. (Pseudonym). (2013, November 5). **Interview**. Secondary school teacher. Wat Klang School, Naimueang Subdistrict, Mueang District, Khon Kaen Province.

Madi, Suphat. (Pseudonym). (2013, September 5). **Interview**. Official in foreign affairs.. Office of Education, Khon Kaen Municipality, Naimueang Subdistrict, Mueang District, Khon Kaen Province.

Phramrat, Urai. (Pseudonym). (2013, June 4). **Interview**. Secondary school teacher. Nong Waeng School, Naimueang Subdistrict, Mueang District, Khon Kaen Province.

Sadudi, Somchai. (Pseudonym). (2013, August 21). **Interview**. Secondary school teacher. Non Chai School, Naimueang Subdistrict, Mueang District, Khon Kaen Province.

Welawan, Phon. (Pseudonym). (2013, July 19). **Interview**. Secondary school teacher. Wat Klang School, Naimueang Subdistrict, Mueang District, Khon Kaen Province.

